सन्धि

The final consonant, हलन्त letters in the माहेश्वरसूत्रs (ण्, क्, ङ्, च्, ट्, म्, ञ्, ष्, श्, व्, य्, र्, ल्) are called इत् (एति अपगच्छति इति इत्, appear and go away).

1. In पाणिनि सूत्रs, for the sake of brevity, some of the विभक्तिs are used as notations to indicate the conditions to be met at specific locations during changes such as sandhi etc.(ref: p43 of the text ESG vol 2).

   6th विभक्ति (shown with superscript " 6 " in text, colored green in addition here) → Place of change (स्थानम्)

   5th विभक्ति (shown with superscript " 5 " in text, colored blue) → Condition to be satisfied by before स्थानम् (such as पूर्ववर्ण, पूर्वपद-अन्त)

   7th विभक्ति (shown with superscript " 7 " in text, colored red) → Condition to be satisfied by after the स्थानम् (such as परवर्ण, परपद-आदि)

   1st विभक्ति (shown with superscript " 1 " in text, colored purple) → the change (replacement/ substitute or addition) coming to the स्थानम् (location shown in 6th). This is what stays after the process (of सन्धि).

   3rd विभक्ति (shown with superscript " 3 " in text, colored brown) → Condition to be satisfied by either before or after स्थानम् (3 means 5 or 7)

2. **कु** = कवर्ग, **चु** = चवर्ग, **टु** = ट-वर्ग, **तु** = त-वर्ग, **पु** = प-वर्ग

3. A – **त्** attached to the end of a स्वर (vowel) indicates that length (ह्रस्व/दीर्घ, short/long) only.

वेद + अन्तः

वेद्(अ + अ)न्तः

वेद्(अ + अ)न्तः

वेद्(आ)न्तः

वेदान्तः

तथा + अस्तु = तथास्तु

तथ्(आ + अ)स्तु

तथ्(आ + अ)स्तु

तथ्(आ)स्तु

तथास्तु

मुनि + ईश्वरः=मुनीश्वरः

मुन्(इ + ई)श्वरः

मुन्(इ + ई)श्वरः

मुन्(ई)श्वरः

मुनीश्वरः

रघु + उत्तमः

रघ्(उ + उ)त्तमः

रघ्(उ + उ)त्तमः

रघ्(ऊ)त्तमः

रघूत्तमः

पितृ + ऋणम्

पित्(ऋ + ऋ)णम्

पित्(ऋ + ऋ)णम्

पित्(ॠ)णम्

पितॄणम्

अ/इ/उ/ऋ(ऌ) = पूर्ववर्ण = अक्

अ/इ/उ/ऋ(ऌ)/~~ए…औ~~ = परवर्ण = अच्

आ/ई/ऊ/ॠ= आदेश = दीर्घः

पूर्वनिमित्त = 5th = अकः

परनिमित्त = 7th = अचि

आदेश = 1st = दीर्घः

5th (पञ्चमी) = if/when preceded by

7th (सप्तमी) => if/when followed by

1st (प्रथमा) = the replacement/result

6th (षष्ठी) = place of change/ is replaced by

6.1.101 अकः[5] सवर्णे[7] दीर्घः[1] (~ पूर्वपरयोः[6] एकः[1] अचि[7] संहितायाम्[7])

6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः[1]।   **सवर्णदीर्घ-सन्धिः**

देव + इन्द्रः

देव्(अ + इ)न्द्रः

देव्(अ + इ)न्द्रः

देव्(ए)न्द्रः

देवेन्द्रः

रमा + ईशः

रम्(आ + ई)शः

रम्(आ + ई)शः

रम्(ए)शः

रमेशः

पर + उपकारः

पर्(अ + उ)पकारः

पर्(अ + उ)पकारः

पर्(ओ)पकारः

परोपकारः

यथा + उक्तम्

यथ्(आ + उ)क्तम्

यथ्(आ + उ)क्तम्

यथ्(ओ)क्तम्

यथोक्तम्

सप्त + ऋषयः

सप्त्(अ + ऋ)षयः

सप्त्(अ + ऋ)षयः

सप्त्(अर्)षयः

सप्तर्षयः

महा + ऋषिः

मह्(आ + ऋ)षिः

मह्(आ + ऋ)षिः

मह्(अर्)षिः

महर्षिः

अ/आ = पूर्ववर्ण = अ

~~अ~~/इ/उ/ऋ(ऌ)/~~ए…औ~~ = परवर्ण = अच्

~~अ~~/ए/ओ/अर्/(अल्) = आदेश = गुणः

पूर्वनिमित्त = 5th = आत्

परनिमित्त = 7th = अचि

आदेश = 1st = गुणः

5th (पञ्चमी) = if/when preceded by

7th (सप्तमी) = if/when followed by

1st (प्रथमा) = the replacement/result

6th (षष्ठी) = place of change/ is replaced by

6.1.87 आत्[5] गुणः[1] (~ पूर्वपरयोः[6] एकः[1] अचि[7] संहितायाम्[7])

6.1.87 आत् गुणः ।

गुण-सन्धिः

एक + एकम्	तथा + एव	महा + ऐश्वर्यम्
एक्(अ + ए)कम्	तथ्(आ + ए)व	मह्(आ + ऐ)श्वर्यम्
एक्(अ + ए)कम्	तथ्(आ + ए)व	मह्(आ + ऐ)श्वर्यम्
एक्(ऐ)कम्	तथ्(ऐ)व	मह्(ऐ)श्वर्यम्
एकैकम्	**तथैव**	**महैश्वर्यम्**

बिम्ब + ओष्ठः	गङ्गा + ओघः	दिव्य + औषधम्
बिम्ब्(अ + ओ)ष्ठः	गङ्ग्(आ + ओ)घः	दिव्य्(अ + औ)षधम्
बिम्ब्(अ + ओ)ष्ठः	गङ्ग्(आ + ओ)घः	दिव्य्(अ + औ)षधम्
बिम्ब्(औ)ष्ठः	गङ्ग्(औ)घः	दिव्य्(औ)षधम्
बिम्बौष्ठः	**गङ्गौघः**	**दिव्यौषधम्**

अ/आ = पूर्ववर्ण = अ

ए/ओ/ऐ/औ = परवर्ण = एच्

ऐ / औ = आदेश = वृद्धिः

पूर्वनिमित्त = 5th = आत्

परनिमित्त = 7th = एचि

आदेश = 1st = वृद्धिः

5th (पञ्चमी) = if/when preceded by

7th (सप्तमी) = if/when followed by

1st (प्रथमा) = the replacement/result

6th (षष्ठी) = place of change/ is replaced by

6.1.88 वृद्धिरेचि। = वृद्धिः[1] एचि[7] (~ आत्[5] पूर्वपरयोः[6] एकः[1] संहितायाम्[7])

वृद्धि-सन्धिः

इति + उच्यते = इत्युच्यते	धातु + अर्थः = धात्वर्थः	दातृ+औदार्यम्=दात्रौदार्यम्
इत्(इ + उ)च्यते	धात्(उ + अ)र्थः	दात्(ऋ + औ)दार्यम्
इत्(य् + उ)च्यते	धात्(व् + अ)र्थः	दात्(र् + औ)दार्यम्
इत्(यु)च्यते	धात्(व)र्थः	दात्(रौ)दार्यम्
इत्युच्यते	**धात्वर्थः**	**दात्रौदार्यम्**

प्रति + एकम् = प्रत्येकम्	गुरु + ऋणम् = गुर्वृणम्	खलु + इदम् = खल्विदम्
प्रत्(इ + ए)कम्	गुर्(उ + ऋ)णम्	खल्(उ + इ)दम्
प्रत्(य् + ए)कम्	गुर्(व् + ऋ)णम्	खल्(व् + इ)दम्
प्रत्(ये)कम्	गुर्(वृ)णम्	खल्(वि)दम्
प्रत्येकम्	**गुर्वृणम्**	**खल्विदम्**

इ/उ/ऋ/(ऌ) = स्थान = इक्

अ/इ/उ/ऋ/ए/औ = परवर्ण = अच्

य्/व्/र्/ल् = आदेश = यण्

स्थान = 6th = इकः

परनिमित्त = 7th = अचि

आदेश = 1st = यण्

6th (षष्ठी) = place of change/ is replaced by

7th (सप्तमी) => if/when followed by

1st (प्रथमा) = the replacement/result

5th (पञ्चमी) = if/when preceded by

6.1.77 इकः^{6} यण्^{1} अचि^{7} = इको यणचि ।

यण्-सन्धिः

ने + अति	हरे + एहि	गुरो + आदिश
न्(ए + अ)ति	हर्(ए +ए)हि	गुर्(ओ + आ)दिश
न्(अय् + अ)ति	हर्(अय् +ए)हि	गुर्(अव् + आ)दिश
नय् + अति	हरय् +एहि	गुरव् + आदिश
नयति	हरयेहि	गुरवादिश

तस्मै + एतत्	नौ + अवतु	वागर्थौ + इव
तस्म् (ऐ + ए)तत्	न्(औ + अ)वतु	वारगर्थ्(औ + इ)व
तस्म् (आय् + ए)तत्	न्(आव् + अ)वतु	वागर्थ्(आव् + इ)व
तस्माय् + एतत्	नाव् अवतु	वागर्थाव् + इव
तस्मायेतत्	**नाववतु**	**वागर्थाविव**

ए/ओ/ऐ/औ = स्थान = एच्	स्थान = 6th = इकः	6th (षष्ठी) = place of change/ is replaced by
अ/इ/उ/…/ए/औ = परवर्ण = अच्	परनिमित्त = 7th = अचि	7th (सप्तमी) => if/when followed by
अय्/अव्/आय्/आव् = आदेश	आदेश = 1st = अयवायाव्	1st (प्रथमा) = the replacement/result

6.1.78 एचः[6] अय्-अव्-आय्-आवः[1] (~ अचि[7] संहितायाम्) = एचोऽयवायावः । **अयवायाव-सन्धिः**

8.3.19 **लोपः शाकल्यस्य** (Optional)

हरे + इह

हर्(ए + इ) ह

हर्(अय् + इ) ह एचः[6] अय्-अव्-आय्-आवः[1] (~ अचि[7] संहितायाम्)

हर(य् + इ)ह

हर() + इह 8.3.19 लोपः[1] शाकल्यस्य[6] (~अ-पूर्वयोः[6] व्योः[6] पदस्य[6] अशि[7]) (व्य् = व् + य्)

हर इह (option for हरयिह)

पूर्वरूप-सन्धि

6.1.109 एङः पदान्तादति

मे + अच्युत

म्(ए + अ)च्युत

म्(ए + अ)च्युत

म्(ए) + च्युत 6.1.109 एङः[5] पदान्तात्[5] अति[7] (~ पूर्वरूपम्[1] पूर्वपरयोः[6] एकः[1])

मे+च्युत

मेच्युत = मेऽच्युत (ऽ अवग्रहः स्पष्टप्रतिपत्तये)

पररूप-सन्धि

6.1.97 अतो गुणे

पठ+अन्ति (√ पठ्+अ, pp3)

पठ्(अ+अ)न्ति

पठ्(अ+अ)न्ति

पठ्(अ)न्ति 6.1.97 अतः[5] गुणे[7] (~ अपदान्तात्[5] अचि[7] पूर्वपरयोः[6] एकः[1] पररूपम्[1])

पठन्ति

मन्य+ए (√ मन्+य, up1)

मन्य्(अ+ए)

मन्य्(अ+ए)

मन्य्(ए) 6.1.97 अतः[5] गुणे[7] (~ अपदान्तात्[5] अचि[7] पूर्वपरयोः[6] एकः[1] पररूपम्[1])

मन्ये